

РОЗВИТОК ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА ПИТАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. В статті визначено роль сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в розвитку сільськогосподарського виробництва та її місце в забезпеченні продовольчої безпеці. Підкреслено основні проблеми, які не дозволяють кількісно та якісно оцінити масштаби розвитку кооперативних формувань. Визначено, що недосконалість законодавчої бази не є основним чинником та перешкодою у розвитку обслуговуючої кооперації. Проаналізовано рівень споживання основних продуктів харчування населення України. Встановлено за якими напрямами підприємства середнього та малого бізнесу в змозі покращити питання продовольчої безпеки та розширити спектр продуктів, які споживаються.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, ринок, канали реалізації, продовольча безпека, середній та малий бізнес, конкурентний тиск.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку ринкових відносин, різних форм господарювання та поширення дії глобальної спеціалізації країн світу вимагають по новому розглядати розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в контексті їх впливу на економіку країн, забезпечення продовольчої безпеки та участі у міжнародній торгівлі. Процеси кооперації стосуються зараз всіх шарів бізнесу від великих підприємств до малого підприємництва. І, дивлячись на це, всі підприємства виконують одне з головних завдань – забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому тема, що розглядається є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вчених сьогодні займаються проблемами сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, місцем кооперативів в міжнародній торгівлі. Серед цих вчених Зіновчук В.В., В.В. Гончаренко, М.Маліка, О.Могільного, П.Саблука, В.Валентинова, В.Ю.Бабаєв, О.М.Могильний, Ю.В. Ушкаренко, Ф.В.Горбонос, В.А. Кодавбович, П.Ф. Кулинич, М.А. Мацько, В.В. Носік, О.М. Пашенко, Т.П. Проценко, А.І. Римарук, О.М. Сонін, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, В.І. Федорович, В.З. Янчук та інші. Питаннями державного регулювання та управління продовольчим ринком України, забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах займаються В.Д.Гуменний, А.Статівка, И.В.Юшин. та інші.

Цілі статті. Основною ціллю статті є визначення місця сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в забезпеченні продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація набула свого розвитку в усіх країнах світу. В Україні також обслуговуюча кооперація займає свою ринкову нішу. Однак науковці бачать, що відсутність стандартизованої статистичної звітності не дає можливість всебічно висвітити та якісно оцінити цей процес, проаналізувати масштаби розвитку. Всі данні про діяльність обслуговуючих кооперативів збираються в індивідуальному порядку, а про результати роботи (обсяги реалізації, канали збуту та географію ринку) стверджувати дуже важко.

Досвід розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в країнах світу показує, що цей процес не можливий також без одночасного формування законодавчої бази. Процес відродження сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні можна вважати з 1997р. Саме після прийняття в 1997 році Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» кооперативна ідея знайшла своє розповсюдження у сільському господарстві України. Сприяли її активізації й Укази Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку», «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки», «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [3,4].

Проте як зазначає Ю.А. Цимбалюк «створення правової бази для розвитку цих процесів не може призвести до прискореної реалізації об'єктивної тенденції посилення інтеграційних процесів у кооперативному русі. Практичне об'єднання та координація кооперативного господарювання є завданням досить складним та потребує певного часу. Організаційна співпраця та господарські зв'язки різних видів кооперації є хоч і важливим, але не головним показником, яким визначається рівень консолідації національної кооперативної системи. В основі її має бути започатковано розвиток діяльності

міжкооперативних господарських суб'єктів, які засновуються на дольовому об'єднанні власності фінансово-кредитних, сільськогосподарських, споживчих і інших кооперативів, що дозволить їм значно розширити масштаби господарювання, підвищити його економічну ефективність і самоздатність, а отже, зменшити залежність від приватного сектора економіки та глобалізаційних процесів і того негативного впливу, який вони здійснюють на кооперативну діяльність.» [8]

На ринку сільськогосподарської продукції працюють великі підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства та домогосподарства. Всі вони забезпечують населення необхідною сировиною та продуктами харчування. І, якщо проаналізувати умови функціонування цих суб'єктів ринку, то умови для всіх практично однакові. Ці умови дозволяють великим підприємствам відстоювати свої позиції в конкурентній боротьбі, а середній і малий бізнес практично знаходиться у прямій залежності від посередницьких структур. Виходом з такого скрутного становища для невеликих підприємств є лише обслуговуюча кооперація.

Позитивні результати є. В Україні багато показових кооперативів. Так, за результатами конкурсного відбору, який проводило Мінагрополітики за пропозиціями 24 регіональних комісій у 2009р. було виокремлено 95 показових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, 8 з яких – в Запорізькій області. Всі вони займають реалізацією в основному продукції рослинництва (зерно та соняшник) та переробкою і реалізацією молока.

Продовольча безпека країни та суспільства визначається ступенем забезпечення населення країни екологічно чистими, дієтними та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами демографічно обумовлених потреб населення і доступних цінах, при збереженні та поліпшенні умов проживання [2].

Одночасно, вважається за доцільне максимально забезпечувати населення нашої країни вітчизняними, а не імпортованими продуктами. Якщо виробництво продуктів харчування та їх збереження недостатньо

контролюється споживачами, то з'являється дуже серйозна небезпека, що визначається цілою низкою обставин.

Проводячи оцінку стану продовольчої безпеки України в наступний час за вищенаведеними критеріями, її можна оцінити як катастрофічною. Населення країни забезпечується продуктами харчування вітчизняного виробництва на 50 %. Великі адміністративно-промислові центри на 70-80 % залежні від зовнішнього постачання [1].

За матеріалами таблиці 1 бачимо, що рівень споживання населенням України м'ясо-молочних, рибних продуктів харчування є на досить низькому значенні.

Таблиця 1

Рівень споживання населенням України основних видів продуктів харчування на одну особу в рік, кг)

Вид продукції	Раціональна норма споживання	1990р.	1999р.	2000р.	2005р.	2010р.	2010р. до 1990р., %
М'ясо і м'ясопродукти	83	68	33,1	33	39	52	62,6
Молоко і молокопродукти	380	373	209,9	199	226	206	54,2
Яйця, шт.	290	272	163	166	238	290	100
Риба та рибні продукти	20	18	7,2	8	14	14,5	72,5
Хліб і хлібні продукти	101	141	121,8	125	124	111,7	110,6
Картопля	124	131	121,9	135	136	128	103,2
Овочі та баштанні культури	161	103	95,9	102	120	144	89,4
Плоди, ягоди і виноград	90	47	22,1	29	37	48	53,3
Цукор	38	50	32,6	37	38	37,9	99,7
Рослинна олія	13	12	8,9	9	14	14,6	112,3

Так, рівень споживання населенням України основних видів продуктів харчування за період з 1990р. по 2010р. знизився. Суттєво зменшилась норма

споживання таких продуктів, як м'яса – на 37,4%, молока – на 45,8%, риби – на 27,5%, овочів та баштанів – на 10,6%, плодів та ягід – на 46,7% [1].

Перелік продуктів, які недоотримає населення, є логічним підтвердженням того, що сільськогосподарські підприємства середнього та малого бізнесу не зацікавлені в їх виробництві. Незацікавленість обумовлюється і тим, що ці підприємства відчувають одну з головних проблем – неможливість виходу на ринок збуту. Сьогодні ринкові покупці бажають купувати великі партії якісної продукції з відповідними супроводжувальними документами (сертифікатами якості тощо). Малі підприємства по одинці досягти такої якості продукції не можуть, а іноді не мають фінансової можливості впровадити систему якості на власному підприємстві. Вихід є – створення багатофункціональних кооперативів, які в своїй діяльності охоплювали б всі проблемні сфери: аналіз та моніторинг ринку, постачання якісних оборотних засобів, впровадження систем якості, переробки та пошук оптимальних каналів збуту.

Продуктами харчування забезпечують саме сільськогосподарські товаровиробники. Однак, якщо зерно, насіння соняшнику та олія – це завдання виробництва великих підприємств, то інші види продуктів частіше виробляють сільськогосподарські товаровиробники, а саме молоко, м'ясо, плоди, овочі. Але не треба забувати про те, що в структурі споживання та забезпечення основними продуктами є не тільки зернові, соняшник, цукрові буряки, молоко та м'ясо. В переліку необхідної продукції є також овочі, плоди та ягоди, і багато іншої продукції, яку частіше вирощують виробники малого сектору сільського господарства – фермерські та особисті селянські господарства. І, останні, не в змозі витримати конкурентного тиску, хоча малі підприємства є на сьогодні дуже гнучкими що до змін в смаках та вимогах до продуктів харчування. Їх невеликі масштаби виробництва дозволяють швидко перепозиціонуватись, знаходити нові методи підвищення якості, розширення асортименту та кількості продукції. Однак проблема лише у відсутності консолідованих дій.

Висновки. Таким чином можна узагальнити все вищесказане і зазначити, що лише за умов консолідованих дій представників середнього та малого

бізнесу, розповсюдженням кооперативного руху в Україні можливо виконання програми продовольчого забезпечення продуктами харчування. І, цей процес повинні починати самі товаровиробниками, які використовуючи законодавчу базу через кооперативні підприємства зможуть вміло лобіювати та захищати власні інтереси.

Список літератури:

1. Гуменний В.Д. Погляд на продовольчу безпеку України / В.Д. Гуменний/ <http://nash-rayon.dp.ua/index.php>
2. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 // Офіційний вісник України. – 2007. №93. – Ст. 3405.
3. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 р. // Закони України. – Т. 13. – С. 43-55.
4. Концепція Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року; схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2009 р. № 184-р.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 №964-IV / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – №39. – ст.3.
6. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України №105/2007 від 12.02.2007 року / Стратегічна панорама. – 2007. – №1. – С.3-13.
7. Статівка А. Державне регулювання продовольчого ринку України в сучасних умовах / А. Статівка // Право України. – 2001. – № 10. – С.29-32.
8. Цимбал В.О., Державне регулювання податкових відносин сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // В.О. Цимбал //16.03.2004 Журнал "Агрогляд"

Annotation. *The agricultural service cooperatives importance in the economy is revealed in the article. The new framework for cooperative structures in agriculture and business responsibility is highlighted. It is found that the service cooperatives affect all business structures nowadays: large, medium and small. The research and development works which are concerned with the service cooperatives food security development are analyzed and identified.*

The service cooperatives gained large scale development not only abroad but also in Ukraine. The amount of representative cooperatives in Ukraine and in the Zaporozhe region is appointed in the article. Key legislative acts (laws, regulations) which provide cooperative activity structures are listed. It is found that imperfection of legal framework is not always the reason for the sluggish growth of these formations. The substantive reason is the lack of consolidated actions, unwillingness to cooperate together, the trust absence between each other, misunderstanding of the service cooperative groups principles.

Data of food consumption rational norms and changes in dynamics over the past 20 years is presented. The special focus is on the production groups that significantly decreased in the human consumption structure: meat and meat products, milk and dairy products, fish, vegetables and melons, fruits, berries and grapes. The food products that can be produced by small and medium business structures for the wants repletion and ensuring food security programs are highlighted.

The way forward high mentioned problems through agricultural service cooperatives is grounded. The service cooperatives may be a chain, which be binding agricultural market, informing the enterprises of the changing consumer's needs, prices, monitoring other issues, providing qualified support, educating employees. It is emphasized. The role of agricultural producers consolidated actions in a production and marketing issues is ascertained in the article.

Keywords: *cooperation, agricultural service cooperatives, market, distribution channels, food safety, medium-sized and small business, competitive impact.*

УДК 330.341.1

Костецький Я.І.,
к.е.н., доцент кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільський національний економічний університет

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПРИБУТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *В статті обґрунтовано застосування факторного аналізу прибутку аграрних підприємств. Досліджено вплив окремих чинників на зміну результативного показника з метою виявлення резервів підвищення ефективності управління та покращення фінансового стану агропідприємств.*

Ключові слова: *прибуток, собівартість, факторний аналіз, ціна продукції, фінансові витрати, операційні доходи.*

Постановка проблеми. Прибуток є одним із узагальнюючих показників, що характеризує кінцевий результат діяльності аграрного підприємства. Від розміру отриманого прибутку залежить формування оборотних коштів, виконання зобов'язань перед бюджетом та партнерами по виробничій